

KOJU HISTORIJU UČITI?

Ramiza SMAJIĆ

*Bolesno društvo ne može se izliječiti šutnjom.
Trebalo vikati da bolest postoji.*

Tengiz Abuladze

“Srpska deca neće nikada učiti iz udžbenika koje su pisali tamo neki mali Turci koji sebe nazivaju Bošnjacima”, čulo se na nedavno održanom skupu u Sarajevu, čiji su organizatori bili UNESCO i George-Eckertov institut.¹ Motiv okupljanja bilo je nastojanje međunarodne zajednice i istaknutih evropskih stručnjaka da službene faktore u Bosni i Hercegovini potaknu na usklađivanje nastavnih planova, programa i udžbenika u kritičnim predmetima, prvenstveno historiji. Gore navedena izjava se čula na posljednjem vorkšopu, nakon tri dana naoko produktivnog razgovora i razmjene iskustava u kojima su uzeli učešća nastavnici, autori pojedinih udžbenika, kao i nadležni faktori pri Pedagoškim zavodima u Bosni i Hercegovini. Nažalost, najkonkretnije i najtačnije primjedbe u vezi sa samim udžbenicima, nastavnim planovima i programima, te pitanjima, prvenstveno, osmanske baštine, došle su od

stručnjaka izvana. Doduše, oni su jedini i mogli da bez emotivnih barijera odbruse autoru gornjeg pamfleta da je svijetu dosta takvih stereotipa i da je vrijeme da se čuje nešto novo.

Činjenica je da smo svi, bez izuzetka, za podučavanje novih naraštaja izabrali historiju ratova i da učenici danas pred sobom imaju udžbenike u kojima nema ništa od svakodnevnice perioda koje treba da savladavaju. Faktografija jeste sigurno područje, ali je politika dosljednosti njoj skoro sasvim potisnula kulturno-edukativni aspekt obrazovanja.

S odobravanjem su dočekane primjedbe učesnika s područja F BiH o neadekvatnoj terminologiji u udžbenicima. U prvom redu je upravo bio termin “Turci” naspram “Osmanlije”, budući da je on poodavno nadmašio historijski anahronizam i dobio osobinu politički ciljanog imenovanja.

Sami Bošnjaci su dijahrono gledajući, do ovog posljednjeg rata, klani kao Turci. I sam ratni zločinac Ratko Mladić, ulazeći u Srebrenicu, izjavljuje kako je to “osveta Turcima za Bunu protiv dahija”. Treba li napominjati da je bosanska vojska 1813. god. gušila tu bunu?!

Svaki stručnjak s bošnjačke strane redovno iskuša šta znači objašnjavati pojedincima da atribut "turski" ima usko nacionalno značenje, utemeljeno s Ataturkom, za razliku od "osmanski" kojim podrazumijevamo da je svaki podanik Osmanskog carstva, bio on Arnaut, Bošnjak ili ko zna ko, lojalan "kući Osmanovića". Neki poput gore spomenutog pamfletiste, inače doktora nauka, ili neće, što je vrlo vjerovatno, ili prosto ne mogu pojmiti veličinu jednog islamskog sistema kakav je u osnovi osmanski i redovno podliježu "turskom sindromu".

Nakon ovakvih i sličnih susreta čovjek se obično pita da li određene instance namjerno šalju ovakve predstavnike (jer se uglavnom radi o istim tipovima) ili zaista nemaju boljih. No, pošto je gore navedena izjava bila tek jedna od sličnih, postavlja se mnogo važnije pitanje, hoće li se ovo nenazivanje svojim imenom nazvati problemom ili pak politikom?

Na umu nam je niz situacija u kojima se Bošnjak lišava bosanstva, bilo da je nazvan Turčinom, Hrvatom ili Srbinom, i nikad to nije bilo samo to. Tako se u proglasu pisanom bosančicom, koji je Karlo VI 27. juna 1737. god. uputio bosanskim kršćanima, kod Bošnjaka insistira na lojalnosti prema austrijskoj okupacionoj vlasti, ali je, osim toga, rečeno još i to da "Turci koji htjednu prigrliti kršćansku vjeru mogu slobodno ostati u posjedu sveg svojeg imanja, a oni koji to ne htjednu, nek sele kud im se sviđi."²

Dana 14. oktobra 1900. god. sjedili su u brčanskoj kafani hotela "Posavina" Muharembeg Kapetanović i Husein-aga Hadžiegrić iz Brezovog polja te Bećir-beg Eminbegović iz Gradačca. Za susjednim stolom sjedio je politički pristav Lekavski, koji je ubrzo sa spomenutim muslimanima poveo razgovor o hrvatstvu i onda svu trojicu nazvao Hrvatima. Na Hadžiegrićevu izjavu da muslimani nisu Hrvati, Lekavski je skočio prema njihovom stolu, udario rukom od sto i ovo povikao: "Kakav musliman, to nije ništa, to je vjera lažna, vaš je svetac Muhamed najveći magarac na svijetu."³

Suvišno je isticati da ovakav stav i riječi nisu naštetili niti onemogućili dalje djelovanje Lekavskog i ta epizoda se ne bi ni zapamtila da nije našla mjesta u Predstavci muslimanskih

zastupnika godinu dana poslije.

Najgore u svemu tome je to što se Bošnjacima uvijek, pa i danas, u pokušaju komunikacije sa tim sirovim umovima predebele kože, redovno nameću objašnjenja popularnih pojmova poput "demokratije", "tolerancije", "multiperspektivnosti", "ljudskih prava" i sl., a da se uporno negira ugrađenost takvih pojmova u bit islamske civilizacije čije je ovaj narod dio.

Nesumnjivo je lakše pamtiti godinu konačnog pada Bosne pod Osmanlije, nego teoretisati o osjetljivim aspektima kao što je to, recimo, tolerantnost osmanskog suverena prema podanicima nemuslimanima.

Lakše je stajati iza tog da je muslimanski korpus između dva svjetska rata predstavljao *une quantit n'égligéable*, neophodan procenat u brojčanom prepucavanju bosanskih pravoslavaca i katolika, nego ukazati na karakter i značaj islamske komponente u općebosanskim okvirima. Same pak civilizacije nikad nije bilo bez tolerancije i sva teorija o nastanku civilizacije se zaista svodi na ono da je civilizacija nastala onda kada je jedan čovjek rekao drugom: "Oprosti, da ti možda ne smetam..."

Pol Gard, jedan od velikih francuskih stvaralaca današnjice, toleranciju Osmanlija suprotstavlja netoleranciji kršćanskih kraljevstava, ističući primjer Španije, pa između ostalog kaže i to da nije bez razloga to što je toliko Jevreja, prognanih od Izabele Španske, našlo utočišta u Osmanskom carstvu.⁴ Sama Bosna je širom pružila ruke Sefardima i Aškenazima, i uvaženi član jevrejske zajednice i Međureligijskog vijeća Jakob Finci danas u medijima izjavljuje da povijest ne bilježi toliko tolerancije koliko u osmanskome periodu.

A ipak, nikad se u udžbeničkoj literaturi neće naći ljudi poput Derviš-ef. Korkuta, svijetlog bošnjačkog lika koji pored svih svojih aktivnosti, tridesetih godina na međunarodnim skupovima javno staje u odbranu danas manjinskih naroda u Bosni i na Kosovu, a 1941. god., u vrijeme najžešćeg Hitlerovog genocida nad Jevrejima, piše rad pod nazivom "Antisemitizam je stran muslimanima Bosne i Hercegovine".

Uporedimo to sa slučajem "ritualnog ubistva" 1502. god. u Dubrovniku, za što je optuženo jedanaest Jevreja, pa su četverica njih

živi zapaljeni, četverica umoreni, a ostali prognani. Godine 1553. god. u Splitu su spaljene sve jevrejske knjige, a oni sami prisiljeni da nose žuti znak.

Aleksandar Karađorđević je 1844. god. objavio dekret kojim se Jevrejima oduzimaju sva građanska prava, a u to vrijeme su 10% beogradskog stanovništva činili Jevreji.

Dok im u Srbiji nije bilo dozvoljeno da iz gradova izlaze u unutrašnjost, u Vojvodini Jevreji nisu smjeli ulaziti u gradska područja.

Iz Koruške i Štajerske Jevreji su sasvim protjerani dekretom cara Maksimilijana iz 1718. god.

Ove, nekad tragedije, danas samo činjenice i brojke, nisu vezane samo za nesretne ovdašnje prostore niti samo za Jevreje. Osvrnemo li se na Evropu, tu veliku Evropu s kraja 18. vijeka, naći ćemo kraljicu Mariju Tereziju kako 1767. god. proklamuje dekret kojim se naređuje likvidacija i germanizacija Cigana, i to na sljedeći način:

- ciganska djeca trebaju se oduzeti od roditelja i dati na odgajanje u kršćanske porodice;

- Ciganima je zabranjeno ženiti se međusobno;

- kad Ciganin oženi kršćanku, uzet će njeno prezime...⁵

A jedan je čovjek, već spomenuti Derviš-ef. Korkut, 1941. god. načinio čak elaborat kojim je dokazano arijsko porijeklo tzv. bijelih Cigana, a na osnovu kojeg je ondašnja NDH iste godine obustavila njihov progona.

U svom radu o društvenom položaju Cigana u jugoslavenskim zemljama pod osmanskim upravom Mujić je argumentovano pokazao da ne samo da su Cigani bili u boljem položaju od svoje braće u Evropi, nego su čak mogli da postanu i vojnici, što znači, pripadnici vojničke klase u Osmanskom carstvu. Dakle, dok je Marija Terezija u Evropi vršila njihovu nasilnu germanizaciju, Cigani koji su bili odani osmanskome sultanu uživali su potpuno ista prava kao i bilo koji drugi subjekt kod Osmanlija.

Nisu ovdje više u pitanju pojedinci poput Derviš-ef. ili Muhameda Mujića, nego islam, čije dimenzije neko može da pojmi više, neko manje, a neko, nažalost, nikako. Ovakva otvorenost prema ljudima omogućena je samo nad-

nacionalnošću islama, vjere koja je u već u začetku prerasla religiju i postala kultura i sami život, dok su njeni sljedbenici još Kur'anom definisani kao "zajednica srednjeg puta". Naspram svega ovog stajao je i još uvijek stoji veliki dio Evrope, neizlječivo zatrovan principom: "cuius regio, illius religio" (čija je zemlja, onoga je i vjera).

Nije nam bio cilj da pričom o gore spomenutom skupu ovaj tekst dobije na svojoj informativnosti, nego da u ovim uvjetima, nažalost, raspršenog identiteta, ukaže na potrebu preispitivanja vlastitog mjesta, stavova, navika, naslijeđa, vrijednosti i htijenja, gdje vanjski faktor postaje sporedan u odnosu na spoznaju o sebi i ponašanje prema samom sebi. Bez takvih spoznaja definitivno se ide ka kraju.

U Bosni je posljednjih godina održan niz skupova sa skoro istim povodima i ciljevima. I svaki put su pravljene ekscese, bilo da su kao uvaženi diskutanti bili pozvani ljudi koji su direktno radili i još uvijek rade na destrukciji Bosne bilo da se nonšalantno prelazilo preko izjava poput one s početka teksta. S obzirom na fatalnost kojom se plaća nereagovanje i pogotovo ravnodušnost prema ovakvim dešavanjima, Bošnjak danas mora poduzimati krupne korake u cilju nalaženja vlastitog mjesta u ovom vremenu i prostoru. U svemu tom ima nešto što ne smije silaziti s uma: jednim narodom najlakše se vlada pomoću njegovih poroka, ne pomoću njegovih vrлина. Bit će zanimljivo da spomenemo nedavni događaj kad je ovdašnja policija zaustavila vozilo za čijim je volanom bio čovjek u pijanom stanju. To je vjerovatno najčešći slučaj na našim ulicama, ali činjenica da se radilo o stranom državljaninu, službeniku jednog islamskog centra u Sarajevu, ovom događaju je već na samom početku dala drugu dimenziju. Žalosna filozofija "kad može on zašto ne bih ja" prisutna je kod nas stoljećima. široki narodni slojevi, prosječni poznavaoци perioda širenja islama u Bosni, uspostavljanja islamskih institucija i procesa sinkretizma predislamskih i islamskih elemenata, sa posebnim zadovoljstvom ističu tolerantnost Osmanlija kod infiltracije određenih institucija ili vjerovanja.

Uzmimo onda kao primjer jednu od neupitnih činjenica, prisutnost vinograda i

konzumacije alkohola sve vrijeme pa do dana današnjeg među Bošnjacima. U cilju samoopravdavanja redovno se griješi u jednom: islam ne toleriše ni tu niti bilo kakvu ovisnost koja direktno ruši ljudsko dostojanstvo. Osmanlije, glavni “krivci” za širenje islama na ovom prostoru, šerijat jesu prihvatili onoliko koliko je to odgovaralo osmanskoj državi, ali nikad nije bilo u pitanju to da li legalizirati haram. Kad je do tog dolazilo u praksi, to je bio uvijek rezultat težnji brzopletog osvajača ili dubokih previranja na duhovnom planu, gdje je jaz između takvih snaga i onih koji su odbijali sve što nije islamsko neminovno donosio posljedice sa dugotrajnim i višeslojnim utjecajima. Veoma su indikativni stihovi kojim osmanski hroničar Ašik-paša-zade prikazuje negativan utjecaj Lazareve kćeri Olivere, jedne od žena Muratovog sina Bajazita Yıldırma. Pored niza stvari koje je ova Srpkinja uspjela uraditi u korist svoje obitelji, pripisuje joj se i to da je uz pomoć velikog vezira Ali-paše, samog Bajazita navikla na orgijanja. Tako Ahmed Ašiki kaže:

*Počeše pijanke, vinska veselja,
Od kako dođe đaurka djevojka, poče da se pije,
Ali-paša reče:”Moj hane, hodi da vidiš kako se veseli”
I tako Bajazit-han poče da pije vino.
Do vremena Ali-paše i đaurke djevojke
Potomci Osmanovi pili nisu.
Razlog tome je što su se sultani
Iz Osmanove kuće đaurkama ženili.⁶*

Ovo što Ašiki vidi kao uzrok ne mora biti i sigurno nije uzrok pojave konzumiranja alkohola među muslimanima. Puno je važniji utjecaj tih prvih koncesija na destrukciju cjelokupnog muslimanskog bića. Islam koji je do nas došao sa Osmanlijama već je nosio masu elemenata iranskog i turanskog naslijeđa. Osim toga, tokom ekspanzije su osmanski sultani počeli da narušavaju porodičnu zajednicu šireći svoje hareme; majke njihove brojne djece borile su se svaka za svoje dijete i njegovu budućnost kao potencijalnog sultana, i dolazi vrijeme kad, npr, osmanskog sultana Mehmeda III dovode na prijestolje, a na zadnja vrata izlazi dženaza

njegovog oca i njegove devetnaesterice braće koje je on dao poubijati!

Ovakva iskustva i iskustvo same Bosne koje bez islama ne bi bilo dalje od 15. vijeka, mora nas samo ojačati u uvjerenju da se bez očuvanja islamskog identiteta u sistemu života, Bošnjak može utopiti u široko prisutno nasilje prema samom sebi, svom dostojanstvu i postojanju. Pored tako visokih moralnih principa poput kohabitacije koja ima duboke korijene u muslimanskom biću, Bošnjak, nažalost, ima veliku mahanu, kratko historijsko pamćenje. Ne samo da će nakon skupa nazdraviti dobrim vinom sa istim onim koji ga je neki sat prije nazvao Turčinom, nego neće ni primijetiti do kojih se granica proteže njegovo pamćenje: dok će jedan podrugljivac, da ne kažemo zločinac, Bošnjake uvijek rado imenovati kao Balije i Turke, najgora riječ koju će Bošnjak uputiti ovom, bit će vjerovatno “četnik”. Koje je, bolje rečeno, koliko je ono prvo ime starije od ovog drugog?

Inače, praksi Bošnjaka u samom pristupu obradi historije zasad se ne može zamjeriti. Još je Mula Muhamed Mestvica u svoje vrijeme (prvoj polovini 19. stoljeća) formulisao principe po kojima bi se trebala obrađivati historija. Tako u njegovom “Sidžilu” piše:

“Evo nekoliko važnijih napomena i pravila za one koji registruju događaje:

Prvo: onaj koji opisuje i bilježi događaje treba da bude ispravnog poimanja i da se u svom bilježenju ne oslanja na kojekakve priče i legende koje nemaju nikakve osnove; događaji se moraju bilježiti onako kako su se oni uistinu i dogodili;

Drugo: kod pisanja se ne orijentiše na ono što se u masama preporučava, jer događaje često preporučavaju i osobe slabog pamćenja; za to mora tražiti pouzdano lice koje događaj poznaje kako se uistinu i dogodio; međutim, u svim vremenima je bilo takvih koji su događaje bilježili upravo po onome što masa preporučava;

Treće: događaje ne treba samo notirati onako kako su se dogodili, nego treba tražiti njihove uzroke i promatrati posljedice, jer od suhoparnog nabranjanja događaja nema kakve mnogo koristi; djela takvih hroničara bit će slična djelu “Hamzaname”;

Četvrto: svako pisanje treba podesiti tako, da ga publika može shvatiti, treba reći istinu, biti objektivan, ni u čemu ne pretjerivati, npr. u velikom hvalisanju ili pak u isticanju negativnosti;

Peto: kod pisanja ne upotrebljavati nejasne izraze, nego treba pisati tako, da se tekst razumije; za ovakvu vrstu pisanja ne bi trebalo da se riječi moraju tražiti po rječnicima; stil treba da je jasan i razumljiv.”⁷

Apsurd našeg vremena je taj što se Bošnjaci redovno troše na dokazivanje nečeg što je u suštini nesporno. Pored svega toga, nastojeći da progovori o nadasve zdravom utjecaju islamskog naslijeđa na prevladavanje nametnute mu kulturološke paradigme, bošnjački intelektualac može danas birati između dvije stvari: imidnepofundamentaliste ili lijevog faktora. Svijesti o prolaznosti i kozmopolitskom duhu muslimana ovo se čini suvišnom i beskorisnom dvojnom u kojoj se ne gube više samo nervi i zgodne prilike..

Bilješke:

- 1 SEMINAR ON HISTORY CURRICULA AND TEXTBOOKS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, 5 - 8 april 2001.
- 2 M. Nedić, fra, *Stanje redodržave Bosne srebrene*. - Đakovo, 1884. - str. 76-77
- 3 Predstavka podnesena Njegovoj Preuzvišenosti ministru Kalaju 19. decembra 1900. god. u Sarajevu. - Spisi islamskog naroda Bosne i Hercegovine u stvari vjersko-prosvjetnog uređenja i samouprave. Đ Novi Sad, 1903.
- 4 P. Garde, *Vie et mort de la Yougoslavie*. - Paris, 1994. - str. 31
- 5 M. A. Mujić, *Položaj cigana u jugoslovenskim zemljama pod osmanskom vlašću*. - Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom, III-IV, 1952-53. - Sarajevo, 1953.
- 6 Tevarih-i Al-i Osman. - Istanbul, 1332. - str. 64.
- 7 Prijevod Mehmeda Mujezinovića u: *Islam i muslimani u Bosni i Hercegovini*/ tekstovi M. Hadžijahića, M. Traljica i Nijaza Šukrića. - Sarajevo, 1991. - str.78

m